

Sırât-ı Müstakîm Dergisinde Siyer Yazıları

Prophetic Biographies in Sirât Al-Mustaqîm Journal

Ömer Sabuncu

Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Assist. Prof. Dr., Harran University Faculty of Theology, Department of Islamic History
Harran / Turkey
omersabuncu@gmail.com
orcid.org/ 0000-0001-8424-8481

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article

Geliş Tarihi: 30 Ekim 2021 / **Date Received:** 30 October 2021

Kabul Tarihi: 20 Aralık 2021 / **Date Accepted:** 20 December 2021

Yayın Tarihi: 1 Ocak 2022 / **Date Published:** 1 January 2022

Yayın Sezonu: Ocak 2022 / **Pub Date Season:** January 2022

Atıf: Sabuncu, Ömer. "Sırât-ı Müstakîm Dergisinde Siyer Yazıları". *Akademik Siyer Dergisi* 5 (Ocak 2022), 44-69.

Citation: Sabuncu, Ömer. "Prophetic Biographies in Sirât Al-Mustaqîm Journal". *Journal of Academic Sirah* 5 (January 2022), 44-69.
<https://doi.org/10.47169/samer.1016588>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş günlerine tanık olan Sırât-ı Müstakîm/Sebilürreşâd Dergisi kendi döneminin en önemli yayın organlarından birisidir. Dergi, döneminin yayın politikasına uygun olarak bir yandan aktüel meseleleri sayfalarına taşıırken diğer yandan daha sonra kitaplaştırılmak üzere bazı tefrikalara da yer vermiştir. Bu minvalde telif ve tercüme pek çok eser okuyucu ile buluşturulmuştur. Dergide ayrıca bir okul müfredatını oluşturur tarzda bazı yazılara da yer verildiği müşahede edilmektedir. Tefsir, hadis, siyer, edebiyat ve felsefe bu tür yazıların ana başlığını oluşturmaktadır. Dergi muhtevasında siyer yazıları önemli bir yer tutmaktadır. Bu yazılar bazen Hz. Peygamber ve sahâbe hayatından belli başlı safhaları dergi sayfalarına taşıırken, bazen nübüvvet, ictihad ve kölelik gibi münferit konuları ele almıştır. Klasik siyer konularını ele alan yazılarda çoğunlukla bilinen hususlar güzel bir ifade tarzı ele alınıp nadiren yorumlara yer verilirken, İslâm dinine muarız yazarların eserlerine yapılan reddiyelerde, iftiralar sert bir dille eleştirilmiş, ilmî delillerle bu görüşler çürütülmeye çalışılmıştır. Derginin İslâm tarihi alanında yayınladığı yazıların bilgilendirme işlevi kadar ülke şartlarını da dikkate alarak askerleri cesaretlendirici konuları belli dönemlerde öne çıkarması dikkat çekicidir. Çanakkale savaşları devam ederken Bedir, Hendek, Tebük Gazveleri, Hayber'in Fethi ve Hudeybiye Musalahası gibi konuların işlenmesi, aynı sayılarda tefsir yazıları ve seçilen hadislerin de benzer konularda olması dergi muhtevasının bilinçli olarak seçildiğini göstermektedir. Dergi, yayın hayatı boyunca halkın gündemini sayfalarında dile getirmiş muhafazakâr özellikli bir dergi olmuştur. Bu çalışmada derginin Sırât-ı Müstakîm olarak çıkan ilk 182 sayısı siyer yazılarını tespit etme anlamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, İslâm Tarihi, Hz. Peygamber, Sırât-ı Müstakîm, Sebilürreşâd.

Abstract

Having witnessed the last period of the Ottoman Empire and the founding days of the Republic of Turkey, *Sırât al-Mustaqîm/Sebilurreshad* Journal was one of the most important publications of its time. In accordance with the publishing policy of the period, the journal included current issues on its pages and also included some serials to be published later on. In this way, many copyrighted and translated works were presented to the readers. It is also commented that some articles were also included in the journal in a way that constituted a school curriculum. Tafsir, hadith, sirah, literature, and philosophy are the main titles of such writings. Articles on Sirah have an important place in the content of the journal. While these articles sometimes include the life of the Prophet and the companions, sometimes they dealt with individual issues such as prophethood, ijthad and slavery. In the articles dealing with the classical sirah issues, while the well-known issues were handled in a classic way and rarely commented, the slanders were harshly criticized in the refutations of the works of the authors who were against the religion of Islam, and these views were tried to be refuted through strong evidence. It is noteworthy that the articles published in the field of Islamic history by the journal, taking into account the country's conditions as well as their informative function highlight the topics that encourage the soldiers in certain periods. While Gallipoli campaign were going on, the topics such as the Battles of Badr and Khandaq, the Expedition to Tabuk, the Conquest of Khaybar, and the Treaty of Hudeybiyyah, the tafsir articles in the same issues, and the hadiths selected on similar subjects show that the content of the journal was chosen consciously. The journal has been a conservative magazine expressed the public's agenda throughout its publication life. In this study, the first 182 issues of the journal, which were published as *Sırât al-Mustaqîm*, will be discussed in terms of detecting the sirah writings.

Keywords: Sirah, History of Islam, the Prophet Muhammad, *Sırât al-Mustaqîm*, Sebilurreshad.

GİRİŞ

Medeniyet insan ve toplum tarafından uzun bir zaman diliminde ortaya konan bilim, kültür, sanat ve teknoloji gibi birikimleri ifade eder. Bu birikim geçmişin bugüne; bugünün yarınlara aktarılması ile medeniyete dönüşür. Bu aktarım boyunca medeniyetin maddi ve manevi unsurları yenilenecek ciddi bir yekûn tutar. Kültürel birikimin oluşmasında, geniş kitlelere ulaştırılmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında uzun yıllar kitaplar referans alınırken 19. yüzyıldan itibaren gazete ve dergilerin de aktif rol oynadıkları görülmektedir. Kitaplar genel konuları ele alırken gazete ve dergiler güncel konulara da yer verdiklerinden dolayı toplumu doğrudan ve daha hızlı bir şekilde etkileme gücüne sahiptir. Bu arada Osmanlı Devleti'nin son çeyreğinde yayımlanan dergilerin bir kısmının, aslında kitaba uygun içerikleri tefrika halinde dergi sayfalarına taşıdıklarını söylemekte de yarar bulunmaktadır. Bunlardan biri de Sırât-ı Müstakîm/Sebîlürreşâd dergileridir.

Yayın hayatına Sırât-ı Müstakîm adıyla başlayıp Sebîlürreşâd olarak devam eden dergi yakın tarihimizin fikir sahasındaki en önemli yayın organı olarak kabul edilmektedir.

Kuruculuğunu İstanbul Hukuk Fakültesi ordinaryüs profesörlerinden Ebül'ulâ Mardin (1881-1957) ve Hukuk Doktoru Sirozlu (Serezli) Hâfız Eşref Edib Fergan'ın (1883-1971) yaptığı Sırât-ı Müstakîm dergisinin ilk sayısı Meşrutiyet'in ilânından (10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908) otuz beş gün sonra, 14 Ağustos 1324/27 Ağustos 1908 Perşembe tarihi ile İstanbul'da yayımlandı.

Osmanlı döneminde köklü bir eğitim gören ve İslâm hukukuna vukûfiyeti bulunan Ebül'ulâ, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin önemli hukukçularındandır. Kahir ekseriyeti hukuk alanında olmak üzere yirmi beş civarında kitabı yayımlanmıştır. Eşref Edip'le birlikte yayımlamaya başladıkları Sırât-ı Müstakîm'de daha çok hukukla ilgili yazılar yazmış yine Eşref Edip'le birlikte Sırât-ı Müstakîm Kütüphanesi'ni kurmuştur. Ebül'ulâ'nın Sırât-ı Müstakîm'in yedinci cildinin sonunda dergiden ayrılması üzerine Eşref Edib, Mehmed Âkif ve diğer arkadaşlarıyla birlikte sekizinci cildin ilk nüshası olan 24 Şubat 1327/8 Mart 1912 tarihli 183. sayıdan itibaren "Sebîlürreşâd" adını verdikleri dergiyi kendi adına çıkarmaya devam etti. Eşref Edip dinî, ahlâkî ve siyasî konularda sade bir üslûpla devamlı yazılar yazmış, özellikle Sebîlürreşâd'ın ikinci devresinde derginin bütün yükünü tek başına omuzlamış ve bu dönemdeki yazılarında daha çok misyoner faaliyetleri üzerinde durmuştur. Eşref Edip Âsâr-ı İlmiyye Kütüphanesi başlığı altında Mısır ve Hint Müslümanları ile Batılı mühtediler başta olmak üzere birçok âlimin eserini yayımlamaya gayret göstermiştir. Kendi hayat mücadelesi içinde sürekli olarak İslâm birliği fikri doğrultusundaki basını desteklemiştir. Neşrettiği kitaplar arasında Tâhir Olgun, Mûsâ Kâzım, Babanzâde Ahmed Naim, Ali Himmet Berki, Mehmed Âkif Ersoy ve İsmail Hami Danişmend'in eserleri önemli bir yer tutmaktadır.

Eşref Edib hiç yılgınlık göstermeden, İslâm'ı ve Müslümanları anlatan ve savunan yazılar kaleme almış ve yayımlamıştır. Bu yayınlar dolayısıyla da defalarca aleyhine davalar açılarak taciz edilmiştir. Emek verip çıkardığı ve uğruna büyük sıkıntılara katlandığı dergi hakkında Eşref Edib Fergan'ın şu ifadeleri dikkat çekicidir:

"İşte İslâm dâvası... Sebîlürreşâd'ın yarım asırdır takip ettiği dâva budur. Muârizlarla esas çarpışma sahası da budur. Bu itibarla Sebîlürreşâd'ı, alelâde bir mecmûadan ziyade, İslâm'dan ve

millî ruhtan uzaklaşma hareketi karşısında mevki alan İslâmî millî bir müessese telâkki ve kabul etmek daha doğru olur.

“Hele İslâm’a karşı dil uzatanlar hakkında mecmuamız, hiç müsâmahakâr olmayarak lâzım gelen ilmî cevapları vermiş, İslâm dininin müdafaasına kanatlarını germiş, her türlü tehlikelere göğüs gererek, yapılan taarruzları bertaraf etmeğe çalışmıştır.

“Bu itibarla Sırât-ı Müstakîm - Sebîlürreşâd, memleketimizde ve bütün İslâm dünyasında, mümtaz bir mevki ihrâz etmiş, yüksek bir otorite olmuş, çok geniş mikyasta yayılmış, hemen her müslüman hânesine girmiştir.”

Derginin başyazarı Mehmed Âkif olup kendisinin daha sonra “Safahat”ı teşkil edecek olan hemen hemen bütün şiirleri, ilk sayıdan başlayarak burada yer almıştır. Mehmed Âkif ayrıca her sayıya, tercüme ve yazılar vermiştir. Öyle ki bir zaman sonra dergi ile Mehmed Âkif daima birlikte anılmışlardır. Âkif’in kişisel kaderi ile mecmuanın kaderi çoğu zaman kesişmiştir. Âkif ilkeli ve tavizsiz duruşu sebebiyle belli bir tarihten sonra ittihatçılarla görüş ayrılığına düşüp Darülfünun’daki görevinden ayrılınca mecmua da bir süre sonra aynı sebeple kapatılmış, Âkif milli mücadeleye katılınca mecmua da Kayseri ve Anadolu’da bu mücadelenin sesi olmuş ve nihayet mecmua 1925’te tavrî-i sükûn kanunuyla susturulunca Âkif de toplumsal konularda konuşmama kararı alarak Mısır’a gitmiştir.

Dergi, 27 Ağustos 1908 - 5 Mart 1925 yılları arasında, ilk 182 sayısı (1-7. ciltler) “Sırât-ı Müstakîm”, sonraki 459 sayısı (8-25. ciltler) “Sebîlürreşâd” adıyla olmak üzere 641 sayı yayımlanmıştır. Bu ilk yayın devresi, siyasi sebeplerden dolayı kapatılmayla sona ermiş; 22 yıllık mecburî bir aradan sonra imkân bulunca, 1948-1966 yıllarında yine Sebîlürreşâd adıyla 362 sayı daha çıkmıştır.

Dergi, Sebîlürreşâd adını aldığı sayıda, daha önce de ihtiva ettiği ancak bundan sonra isimlendirerek birbirinden ayırdığı bölümleri şöyle sıralamıştır:

“Sebîlürreşâd iki kısımdan ibârettir: Birinci kısım ilmî olup, ikinci kısım siyaset ve hayât-ı İslâmiyyeden bâhisdir. “Birinci kısmın muhtevî olduğu mebâhis: Tefsîr-i şerîf - Hadîs-i şerîf - Felsefe - İctimâiyyât - Fıkıh ve fetâvâ - Edebiyât - Târih - Terbiye ve ta’lîm - Hutbe ve mevâiz - Makâlât.

“İkinci kısmın muhtevî olduğu mebâhis: Makâlât - Siyâsiyât - Hayât-ı akvâm-ı İslâmiyye - Harekât-ı ilmiyye ve fikriyye - Mekâtîb (mektuplar) - Matbûât (basın) - Şu’ûn (olaylar).”

Dönemin hadiselerine ilişkin muhafazakâr bakış açısının çok önemli metinlerini barındıran derginin ilmî kıymetini dergiye hayatını adanmış, en yetkili şahıslardan biri olan Eşref Edib Fergan şöyle açıklar:

“Sebîlürreşâd’ın ilmî, dinî ve içtimaî cephedeki mesâisine gelince: Gerek eski harflerle, gerek yeni harflerle olan yarım asırlık Sırât-ı Müstakîm - Sebîlürreşâd koleksiyonlarına göz gezdirilince, ne muazzam bir irfan hazinesi olduğu görülür. “Tefsir ve Hadîs’e dair mühim bahisler, ulûm ve fûnûna, tarihe, içtimaî hayatımıza ve maişetimize (günlük yaşayışımıza) temas eden yüzlerce, binlerce âyât-i celîle ve ehâdis-i şerîfe şerh ve izah edilmiş, nice mühim içtimaî ve felsefî mes’eleler,

birçok fikhî düşünceler ve mübâheseler, suallere cevaplar, tarih ve edebiyata, tâlim ve terbiyeye (öğretim ve eğitime) dair bahisler, İslâm milletlerinin hayatlarına dair ilmî ve fikrî hareketler bahis mevzû olmuş, bu suretle koleksiyonlarımız muazzam bir irfan hazinesi halini almıştır.”

Dergi başta Seyyid Muhammed Tefvik olmak üzere, aralarında önemli isimlerin bulunduğu on beş civarında muhabiri İslâm dünyasının çeşitli bölgelerine göndermiş, onlardan edindiği son derece değerli bilgiler içeren mektupları yayımlayarak günümüz için oldukça kıymetli birer tarih belgesi temin etmiştir. Bu muhabirler arasında Ahmed Hamdi Akseki (1887-1951) ve Ömer Ferit Kam (1864-1944) gibi önemli şahsiyetler de bulunmakta ve Hindistan, Filistin, Balkanlar ve Avrupa'nın o günlerdeki durumlarını aktaran mektuplar göndermekteydiler.

Din eğitimi ve din konularından mahrum kalmış olan topluma kırk yılı aşkın bir süre zarfında lüzumlu olan bütün bilgileri vermeye, din hakkındaki yanlış kanaatleri düzeltmeye çalışan dergi, dinî bilgi yoksunluğunun olduğu günlerde çok önemli, faydalı bir hizmet görmüştür.

Derginin bu faydalı hizmetleri -kanaatimizce yeterli olmasa da- ilim erbabının haklı ilgisine mazhar olmuş, birçok yayına konu edinilmiştir. Bu çalışmada da derginin Sırât-ı Müstakîm olarak çıkan ilk 182 sayısı (1-7. ciltler), siyer yazılarını tespit bağlamında ele alınacaktır. Daha sonra Sebîlürreşâd olarak yayımlanan 459 sayısı (8-25. ciltler), çalışmamızın sınırlarını aşacağından inceleme dışı bırakılacaktır.

1. DERGİDE YER ALAN SİYER YAZILARI

Siyer konuları Sırât-ı Müstakîm / Sebîlürreşâd'da önemli bir yer tutmaktadır. Sebîlürreşâd'da siyerle alakalı çok sayıda makaleden bazılarının konu başlıkları şunlardır: Hendek Muharebesi, Hudeybiye Musalahası, Cihad-ı Ekber - Tebük Sefer-i Hümayûn'u, Hayber'in Fethi. Bunların dışında Hz. Peygamber'in hayatının yanı sıra İslâm tarihinin muahhar dönemlerine ait bazı olaylara ve sahâbîlere de yer verilmektedir.

312. sayıda Hudeybiye Musalahası konulu yazıya başlarken Tâhirü'l-Mevlevî şöyle bir girizgâh yapmaktadır:

“Yiğit asker! Şimdiye kadar sana birkaç muhârebe anlattım ve dolayısıyla bazı nasîhatlerde buldum. Bu sefer de Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin Mekke müşrikleriyle yaptığı bir musâlahayı nakledeceğim. Dikkatli dinle de Müslümanların aleyhine gibi gözüken bu musâlahanın ehl-i İslâm'ın lehine çıkmış yani Müslümanlığın menfaatine hizmet etmiş olduğunu anla.”

Gerek bu yazının gerekse aynı yayın dönemine denk gelen diğer siyer yazılarının Çanakkale savaşlarının devam ettiği aylarda kaleme alınmış olması, muhtemelen özel bir gayeye matuftur. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu ağır şartların geçici olduğu, bu sıkıntılı günlerin yakında geçeceği, şer görünen şeyde hayır olabileceği düşüncesi Hudeybiye Antlaşması üzerinden verilmek istenmektedir.

Birleşik ordularla Medine üzerine yürüyen müşriklerin hezimetini anlatan Hendek Muharebesi, bir kıtlık zamanında meydana gelen Tebük Seferi, bu yönleriyle Çanakkale Savaşlarına benzemektedir. Müellifler, savaşan askerlerin Asr-ı Saadet'teki sahâbîlerle aralarında bir rabîta

kurmaları ümidiyle bu yazı dizilerini telif etmişlerdir. Mehmed Âkif'in Çanakkale şehitleri için daha sonra kaleme alacağı manzumesinde yer alan şu mısralar Sırât-ı Müstakîm/Sebilürreşâd'da yer alan siyer yazılarının adeta bir özeti gibidir:

Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor Tevhîd'i...

Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Sırât-ı Müstakîm'de siyerle ilgili olarak yer alan toplam kırk iki yazı bulunmaktadır. Çalışmamızda bu yazılardan otuz bir tanesine yer verilmiş, diğerlerine ise dipnotta işaret edilmiştir. Bu yazıları, Hz. Peygamber'in hayatını hem başlık hem de muhteva açısından ele alan yazılar; Hz. Peygamber'in hayatını yalnızca başlık açısından ele alıp muhteva olarak farklı bir içeriğe sahip olan yazılar ve Hz. Peygamber'in hayatını başlık itibariyle ele almayıp muhteva itibariyle ele alan yazılar olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu yazılar, konularına göre tasnif edilerek belli başlıklar altında ele alınıp kısaca muhtevalarına değinilecektir.

1.1. Hz. Peygamber'in Doğumu

Sırât-ı Müstakîm dergisinin yedi cildi incelendiğinde Hz. Peygamber'in doğduğu ay olan Rebülevvel ayında genel itibariyle mevlid ile alakalı yazıların yazıldığı tespit edilmiştir. Farklı sayılarda olmak üzere Rebülevvel ayı içerisinde iki yazı, iki şiir, bir karar ve bir kandil tebriki yer almıştır. Bununla birlikte makale içeriğindeki yazılardan biri Şevval ayında, diğeri ise Safer ayı ve Rebülâhir aylarında (Mevlid-i Nebî'nin gerçekleştiği ayın öncesinde ve sonrasında yer alan iki ay) kaleme alınmış bir dizi ve içerisinde Hz. Peygamber'e ithafen çeşitli şiirlerin yer aldığı bir mektup tespit edilmiştir.

Yukarıda bahsedilen iki şiir Mehmed Âkif'e aittir. Dergide Mevlid-i Nebi münasebetiyle Rebülevvel ayının bir ay öncesi olan Safer ayında resmî tatilin meclis vekilleri tarafından onaylandığını belirten bir karar bulunmaktadır. Karar metni şu şekildedir: "Mevlid-i Hazret-i Nebevî'ye Şeref-Musâdif Rûz-i Mes'ûdun Eyyâm-ı Resmîyye-i Ta'tiliyyeden Addolunmasına Meclis-i Hâss-ı Vükelâca Karar Verilmiştir." Dergi bir sayıda okurlarının Mevlid-i Nebi gecesini tebrik etmiştir: "İdrâkiyle bahtiyâr olduğumuz Leyle-i Vilâdet-i Risâlet-i penâhîden dolayı bil-cümle ihvân-ı dînimizi tebrik ederiz."

Ayrıca dergide Süleyman Çelebi mevlidi hakkında bir yazı bulunmaktadır. Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu bu mevlid yazıldığı günden itibaren başta Hz. Peygamber'in doğumunun gerçekleştiği Rebülevvel ayı içerisindeki mevlid kandilleri olmak üzere çeşitli otumlarda okunagelen eşsiz bir eserdir. Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı mevlidin büyük bir muhabbet ve samimiyetin ürünü olması, bu eserin kalıcılığından ve kalplere verdiği huzurdan anlaşılmaktadır. Ayrıca eserde Resûlullah'ın doğumunun bu kadar belağatlı bir üslupla yazılması esere ayrı bir önem kazandırmış ve edebî alanda da muteber olmasını sağlamıştır.

Aşağıdaki satırlarda Hz. Peygamber'in doğumu ile alakalı toplam üç makaleye yer verilecektir.

1.1.1. Hüseyin Vassâf: "Tulû-i Nûr-ı Hüdâ"

Bu yazıda, Hz. Peygamber'in doğumu, babasının vefatı, doğumu için sütanneye verilmesi, annesi ve dedesinin vefatları özetle anlatılmakta ve amcası Ebû Tâlib'in yanında geçirdiği yıllar ve

ilk seyahatleri aktarılmaktadır. Tartışmaya konu olabilecek herhangi bir bilginin yer almadığı bu yazılar, siyer kitaplarında rastladığımız içerikte kronolojik olarak aktarılmaktadır. Yaklaşık üç sayfalık makale şu şekilde özetlenebilir.

Hız. Peygamber, 571 yılında bir pazartesi günü Mekke'de babasından kalan evde gözlerini dünyaya açtı. Hız. Peygamber'in doğumu dedesi Abdülmuttalib'e haber verildi. Dedesi sevinçle hemen eve geldi. Torununu kucağına alarak Kâbe'ye götürdü. Allah'a şükretti ve torununa Muhammed adını koydu. Hız. Muhammed'in (s.a.s.) doğduğu dönemde Mekke'de bir gelenek vardı. Yeni doğan çocuklar sütannelere verilirdi. Mekke'nin havası çok sıcak olduğundan çocukların kısmen daha serin olan çöl ortamında daha fasih bir dil öğrenmesi istenirdi. Mekke dışından sütanneler gelir ve çocukları alarak para karşılığında bir süre onlara bakarlardı. Böylece çocuklar; havası temiz, daha serin yerlerde sağlıklı olarak büyüdü. Hız. Peygamber altı yaşındayken annesi Âmine vefat etti.

Resûlullah, sekiz yaşına geldiğinde dedesi de vefat etti. Dedesinin vefatından sonra amcası Ebû Tâlib onu yanına aldı. Ebû Tâlib ve eşi Fatıma onu çok sever, öz çocuklarından ayrı tutmazdı. Hız. Peygamber'in gençlik yıllarının çoğu amcası Ebû Tâlib'in yanında geçti. Amcası ticaretle uğraşıyordu. Gençliğinin ilk dönemlerinde amcasıyla birlikte Şam'a gitti. Bu, onun Arabistan dışına yaptığı ilk yolculuktu.

1.1.2. Ali Suâd: "Mevlidü'n-Nebî Aleyhissalâtu Vesselâm"

Bu yazıda, Hız. Peygamber'in hangi ortamda dünyaya geldiği ve doğumunda yaşanan mucizevi olaylar ele alınmıştır. Ayrıca gençlik dönemi ve kendisine el-Emîn diyen Mekkelilerin kırk yaşından sonra peygamberliğin verilmesinin ardından Resulullah'a yönelik tutumuna değinilmiştir. Hız. Peygamber'in, yaşanan bu olaylar karşısında Medine'ye hicreti ve orada kurmuş olduğu yeni düzen anlatılmaktadır. Makale aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

Mevlidü'n-Nebî gününden kasıt, Hız. Peygamber'in dünyayı teşrif buyurdıkları gündür. Allah Resûlü'nün doğumuyla birlikte insanlık maddi ve manevi anlamda bir nur ile müşerref olmuştur. Nübüvvet, Mekke'de başlayıp insanların ilgi duymasıyla yavaş yavaş yayılmıştır. Bu ilgi Mekkelilerin müşriklerin dikkatini çekmiş ve Müslümanlara zulüm etmekten geri durmamışlardır. Allah Resûlü'nün Medine'ye hicret etmesiyle farklı bir sistem izlenmeye başlanmıştır. Kureyş halkı kabile anlayışı sistemi ile hayatlarını sürdürmekteydiler. Hız. Peygamber bu alışı gelmiş geleneği değiştirip devlet usulü ile yeni bir medeniyet kurmuştur. O dönemde civar ülkelerde krallık sistemiyle yönetilen yerleşimler mevcuttu. Hız. Peygamber, risalet görevini civarda bulunan ülkelere bir davet mektubu ile iletmiş, onları İslam'a davet etmiştir.

1.1.3. Ahmed Naim: "Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyyenin Târîhen Sübûtu"

Hız. Peygamber'in doğumundan bahsedip peygamberliği ve hayatı hakkında bazı malumatları konu edinen yazıda ayrıca gençliğine kadar ki durumu işlenmeye çalışılmıştır. Müellif özetle şöyle demektedir:

Allah Resûlü, Fil senesi Rebûlevvel'inin on ikinci gecesi (20 Nisan 571) Mekke-i Mükerrreme'de yetim olarak dünyaya geldi. O henüz anne karnında iken babası Abdullah vefat ederek dünyalık

namına beş deve ile birkaç koyun ve bir cariyeden ibaret bir miras bırakmıştı. Hz. Peygamber, altı yaşına varınca annesi Âmine bint Vehb de vefat etti. Abdülmuttalib, küçük Muhammed'i yanına aldı. İki sene sonra Abdülmuttalib de vefat edince bakımını amcası Ebû Tâlib üstlendi. Ebû Tâlib keremle vasıflanmış ve Kureyşin ileri gelen bir zatı idi. Hz. Peygamber, vahiyle muhatap olmadan önce kabilesinin emîni olmuştu. Mekke sakinleri ne zaman bir ihtilâf çıksa "Muhammedü'l-Emîn'in sözüne başvurulurdu. Hz. Peygamber, kavminin zenginlerinden sayılan Hz. Hatice'nin mallarını ticaret yoluyla arttırmasını sağlamıştır. Bu ticaret sonunda Hz. Hatice, evlenme teklifini ulaştırmış ve nihayetinde evlenmişlerdir.

1.2. Peygamberliği Dönemi

1.2.1. Tâhirü'l-Mevlevî: "Devr-i Peygamberî Târihçesi" (1)

Tâhirü'l-Mevlevî, Sırât-ı Müstakîm'in yedi cildinde "Devr-i Peygamberî Târihçesi" başlığı altında ele almış olduğu yazılarda olayları derinlemesine anlatmamış, panoramik bir bakış açısı kazandırmak üzere genel hatlarıyla kronolojik bir sıralama yapmıştır. Müellifin bu yazıları makalemizde üç başlık altında incelenmeye alınmıştır. Birinci makalede Hz. Peygamber'in doğumundan önce Hz. İbrahim ve ardından oğlu Hz. İsmail'in hayatlarından bazı kesitler aktarılmış ardından Hz. Peygamber'in doğumundan Medine'ye yapılan hicrete kadar olaylar ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci makale ise Hz. Peygamber'in müşriklere karşı yapmış olduğu savaşları ihtiva etmektedir. Bedir Savaşı ve ardından kronolojik olarak diğer savaşlar genel bir çerçeve içerisinde sunulmuş ve son olarak Allah Resûlü'nün yapmış olduğu Veda Haccı'ndan bahsedilmiştir. Üçüncü ve son makalede ise Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatından Resûlullah'ın vefatına kadar yaşanan olaylar anlatılmıştır. Makaleyi şu şekilde özetlenebilir:

Uzun bir fetret dönemini geride bırakan Mekke toplumu cehalette en zirve noktalara ulaşmıştı. Hz. İsmail'in soyundan bir nûrun dünyaya gelmesiyle hayat farklı bir noktadan tekrar başa döndü. Doğumundan iki ay evvel vefat eden babasını göremeden yetim bir halde dünyaya gelmişti. O dönemde çocuklar daha fasih bir dile sahip olmaları ve daha temiz bir havada büyümeleri için sütanneye veriliyordu. Süt annelik yapan Halime de Hz. Muhammed'i alıp kendi diyarına götürmüştü. Hz. Muhammed altı yaşında iken annesi, sekiz yaşında da en büyük koruyucusu olan Abdülmuttalib vefat etmişti. Amcası Ebû Tâlib Hz. Peygamber'i yanına aldıktan sonra kendi çocuklarından ayırt etmez bilakis çocuklarından daha fazla severdi. Hz. Muhammed, gençlik yıllarında çeşitli yerlere ticaret amaçlı seyahatlerde bulundu. Ardından Hatice b. Hüveylid ile evlendi. Kırk yaşında kendisine peygamberlik geldi ve yakınında bulunanlara bu tebliği ulaştırdı. Hatice, Zeyd, Ali ve Ebû Bekir ilk iman edenler arasındaydı. Daha sonra Ömer'in Müslüman oluşuyla davet daha da güç kazanmaya başladı. Bî'set'in yedinci senesinde Müslümanlara ağır bir boykot uygulandı sekizinci yılda Şakku'l Kamer (Ay yarılmaması) mucizesi zuhur etti. Onuncu yılda ilk olarak Ebû Tâlib üç ay sonra da Hz. Hatice vefat etti. Bu yıla Senetü'l-Hüzn denildi. Hz. Peygamber daha sonra azatlı kölesi olan Zeyd ile birlikte Taîf'e gitti ancak orada kendisine saldırıp zarar verdiler. Hac mevsiminde Medine'den gelen altı kişi ile buluştu. Bu yılda Mi'rac olayı gerçekleşince kendisine inanan Hz. Ebû Bekir'e Sıddîk lakabı verildi. Yapılan akabe biatları sonucunda Hz. Peygamber Müslümanlara hicret için izin verdi. Kendisi de Hz. Ebû Bekir ile birlikte hicret etti. Zorlu ve tehlikeli bir yolculuğun ardından nihayet Medine'ye ulaşıldı. Medine'de yeni

bir mescit ve orada Hz. Peygamber'in hanımları için odalar inşa edildi. Namaz için ezan meşru olunca Bilal bu görevi yerine getirdi.

1.2.2. Tâhirü'l-Mevlevî: "Devr-i Peygamberî Târihçesi" (2)

Bu bölümde; Hz. Peygamber'in isteğiyle kiblenin Mescid-i Aksa'dan Kâbe'ye çevrilmesi, Müslümanlar ile Mekke'li müşrikler arasında gerçekleştirilen Bedir, Uhud, Hendek Gazveleri, Huneyn ve Tebük Seferleri ve son olarak da Hz. Peygamber'in Veda Haccı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Konu başlıkları klasik siyer kaynaklarıyla uyumlu olduğu gibi, içerik olarak da temel kaynaklardan farklı bir husus içermemektedir. İkinci yazı şu şekilde özetlenebilir:

Medine'de yapılan mescitte kible ilk olarak Beytü'l-Makdis yönünde iken Allah Resûlü'nün de çok istemesiyle Kâbe'ye çevrildi. Daha sonra Müslümanlara savaş izni verilince ilk olarak Bedir Gazvesi vuku buldu. Sayı olarak üç yüz kişi olan Müslümanlar dokuz yüz kişilik Müşrik ordusuna Allah'ın yardımıyla galip geldi. Bedir sonrası Uhud Savaşı için yine iki grup karşı karşıya geldi. Hz. Peygamber'in yerleştiği okçular tepeyi bırakınca Hâlid b. Velîd Müslümanları arkadan kuşatıp geri çekilmelerine sebep oldu. Bu savaşta Hz. Hamza başta olmak üzere yetmiş sahâbi şehit oldu. Müslümanların bir diğer savaşı ise Hendek Gazvesi'ydî. Büyük bir ordu hazırlayan ve Yahudilerle antlaşma yapan Müşrikler; Selmân-ı Fârisî'nin tavsiyesiyle kazılan koca hendeklerin ve hava şartlarının olumsuzluğu ile istenilen başarıyı elde edemedi Mekke'ye geri döndüler. Hz. Peygamber'in rüyasına binaen Müslümanlar umre yapma niyetiyle yola çıkmışlardı ancak bunu duyan Mekke halkı buna izin vermedi ve aralarında Hudeybiye Antlaşması imzalandı. On yıl geçerli olacak bu antlaşma Müşrikler tarafından bozulunca Müslümanlar büyük bir ordu ile Mekke'yi fethetmek üzere yola çıktı. Bir kısmı sulh, bir kısmı da küçük çatışmalar sonunda Mekke fethedildi. Daha sonra Arap kabileleri Huneyn bölgesinde yirmi bin kişilik ordu ile hazır bulundu. Bunu duyan Allah Resûlü on iki bin asker ile yola koyuldu. Savaş, başladığı ilk vakitlerde Müslümanların aleyhinde iken daha sonra Allah'ın yardımıyla Müslümanların lehine döndü. Geri çekilen kabileler Tâif'e sığındı. Orayı da kuşatan Hz. Peygamber tüm kabileleri boyunduruğu altına aldı. Şam bölgesinde büyük bir ordunun hazırlandığını duyan Hz. Peygamber, savaş için çağrıda bulundu ve Tebük bölgesine geldi. Bir müddet bekledikten sonra düşman tarafından hiçbir atak gelmeyince Müslümanlar geri döndüler. Onuncu senede elçiler Medine'ye akın akın gelmeye başladı. Hz. Peygamber daha sonra kırk bin sahâbisini yanına alarak hac yapmak için yola çıktı. Hac farızasını yerine getirdikten sonra tekrar Medine'ye döndü.

1.2.3. Tâhirü'l-Mevlevî: "Devr-i Peygamberî Târihçesi" (3)

Tâhirü'l-Mevlevî tarafından kaleme alınan yazının son bölümünde ise; Hz. Peygamber'in yalancı peygamberlerle olan mücadelesi, Üsâme ordusunun gönderilmesi ve vefatı gibi ana temalar ele alınmıştır. Üçüncüsü ve son yazı şu şekilde özetlenebilir:

Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim vefat ettiği esnada Güneş tutulunca bunun bir işaret olduğu zannedildi. Ancak Hz. Peygamber bu durumun Güneş ve Ay'ın tabiatında olduğunu ifade ederek bir yanlış inancın oluşmasının önüne geçti. O vakitler Müseylimetü'l-Kezzâb, Tüleyha, Esved el-Ansî gibi yalancı peygamberler zuhur edince Hz. Peygamber bu iddiada bulunanların ölüm emrini verdi. Hicri 11. yılda Şam diyarına Üsâme b. Zeyd komutanlığında bir ordu gönderilmek istendi. Bu

ordu içerisinde sahâbenin ileri gelenleri de mevcuttu. Bu yıl içerisinde Hz. Peygamber'in hastalığı başladı ve gün gün şiddetlendi. Allah Resûlü, bu durumda namazları Hz. Ebû Bekir'in kıldırması için haber gönderdi. Hz. Peygamber bir ara kendisini iyi hissedince mescide gitmek istediğini bildirdi. Hz. Ali ve Fadl b. Abbas Allah Resûlü'nün mübarek omuzlarına girerek onu mescide götürdüler. Hz. Ebû Bekir yerini kendisine devretmek isteyince Hz. Peygamber devam etmesi için işaret etti. On birinci senenin Rebûlevvel ayında pazartesi günü Allah Resûlü vefat etti. Bu haberi alan Medine halkı derin bir üzüntü içerisindeydi. Teçhiz işini Ehl-i beyt yerine getirirken defnedilecek yer hususunda bir karmaşa çıktı. Hz. Ebû Bekir; "Peygamberler öldükleri yerde defnedilir." diyerek bu anlaşmazlığa son verdi. Farklı diyarlardan gelen insanlar cenaze namazını ferdi olarak kıldı.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin bir dizi halinde peş peşe Sebülürreşâd Dergisi'nde yayımlanan bu yazılarına bakıldığında Hz. Peygamber'in hayatının doğumundan vefatına kadar olan hadiselerin kronolojik bir sıralama ile özetlendiği görülmektedir. Altmış üç yıllık hayatın üç yazıda hulasa edilmesinin zorluğu dikkate alındığında müellifin yazının amacına uygun olarak başarılı bir çalışma ortaya koyduğu görülmektedir. Müellif bu yazıları biraz daha geliştirerek Evkâf-ı İslâmiye Matbaası'nda yayımlamıştır.

1.2.4. Manastırlı İsmail Hakkı: "Mevâ'iz"

Bu yazıda; Hz. Peygamber'in hicretinden sonra Yesrib'i Medine'ye çevirmesi ve kurulan yeni bir devletin ardından o dönemin en ileri gelen ülkelerine gönderilen davet mektupları ele alınmıştır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber, bu davayı yalnızca bulunduğu yerle sınırlı tutmamış gücü nispetinde tüm ülkelere bu tebliği ulaştırmaya çalışmıştır. Ele alınan bu yazı gönderilen mektupları ve bu mektuplara karşı tutunulan tavrı konu edinmiştir. Çalışma şu şekilde özetlenebilir:

Hz. Peygamber nübüvvet görevi sonrasında insanları bu dine davet etmeye başladı. İlk zamanlar yakın çevresinde bulunanlar bu çağrıya kulak verdiler. Daha sonra o toplumda statü olarak en düşük olan köleler bu dini kabul etmeye başladılar. İlk zamanlarda Müşrikler bu duruma ses çıkarmıyorlardı. Ancak daha sonra Hz. Hamza ve ardından Hz. Ömer Müslüman olunca tavırlarını değiştirdiler. Köleler eski inançlarına dönmeleri için büyük eziyetlere maruz bırakıldılar. Ancak bu durumda sabredip mükâfatını aldılar. İşkenceler artık dayanılmaz bir hal alınca Müslümanlar için hicret izni verildi. Habeşistan ardından Medine'ye hicret edildi. Hz. Peygamber Medine'de yeni bir toplum inşa etti. Müslümanlar her geçen gün kuvvetleniyorlar ve dinlerini daha rahat yaşıyorlardı. Allah Resûlü Medine'ye gittikten sonra orada büyük bir kardeşlik müessesesi kurdu. Müslümanlar artık bir nüfuz sahibi olunca çevre ülkede bulunan hükümdarlara davet mektubu gönderildi. Müşrikler bunun karşısında savaşmaktan başka çare bulamadılar.

1.2.5. Hüseyin Vassâf: "Mi'râc-ı Şerîf Münâsebetiyle"

Daha önce belirtildiği gibi Sebülürreşâd, zaman zaman önemli hadiselerin yıl dönümü vesilesiyle çeşitli yazılara yer vermeyi bir yayın ilkesi olarak uygulamıştır. Derginin dördüncü cilt, yüzüncü sayısında Mirac vesilesiyle Hüseyin Vassâf'ın bir yazısı yayımlanmıştır. Bu yazıda; Miraç

hadisesinin nasıl gerçekleştiği ve Müslümanlar nezdindeki önemine vurgu yapılmıştır. Makale şu şekilde özetlenebilir:

Miraç hadisesi Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden bir yıl önce meydana gelmiştir. Cebrail (a.s.) gece vakti Hz. Peygamber'in yanına gelerek kendisini göğe çıkaracak haberi vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, göğe ne maksatla çıkacağını sorunca Hz. Cebrail, Rabbinin kendisini davet ettiğini söyler. Hz. Peygamber bu defa şöyle bir soru yöneltir; "Rabbim beni niçin davet ediyor?" Cebrail (a.s.) "Senin gelmiş ve gelecek günahlarını bağışlamak üzere davet ediyor." dedi.

1.3. Hicret

Manastırlı İsmail Hakkı'ya ait "Mevâ'iz" başlıklı bu yazıda İslâm tarihindeki ilk hicret olan Habeşistan hicretinde Necâşî ve Müslümanları teslim almak üzere gelen Amr b. el-Âs arasında geçen diyalog ele alınmıştır. Müslümanların Habeşistan'da bir güç elde edip kendilerine saldıracakları endişesine kapılan Mekkeli müşrikler onların geri getirilmesi için Amr'ı görevlendirdiler. Muhteva itibariyle çalışma konumuza dâhil olan bu yazı, Necâşî'nin Müslümanları haksız yere teslim etmekten kaçınmasını konu almıştır. Yazı şu şekilde özetlenebilir:

Müslümanlar, Habeşistan bölgesine iki defa hicret ettiler. İkinci hicretin ardından Müşrikler, Necâşî'nin yanında bulunanları getirmesi için Amr b. el-Âs'ı görevlendirdi. Amr b. el-Âs Necâşî'ye müminlerin ailelerinden gizli olarak Habeşistan'a geldiklerini söyledi. Necâşî kuru sözle hükmetmedi. Müslümanlara şöyle sordu: "Siz buraya neden geldiniz? Müslümanlar: "Dinimizi muhafaza etmek için." dediler. Necâşî: "Sizin dininiz başka bir din mi? Müslümanlar: "Yakın zamana kadar öyle idi. Biz vaktiyle hırsızlık ve gasp yapan, haram yiyen, kızlarını diri diri gömen bir kavim idik. Lâkin Allah bize bir elçi gönderdi. Bir kitap geldi, Kur'an nâzil oldu. Bütün hakikatler bize açık oldu. Kur'an bizi irşad etti. Putperestlikten kurtulduk. Onlar ise hâlâ eski kafada. Bundan dolayı bize düşman oldular." dedi. Necâşî, Amr'a ne dersiniz? diye sordu. Amr: "Onlara İsa hakkında soru sor bakalım ne söyleyecekler?" Necâşî: "Nasıl bilirsiniz İsa'yı?" diye sorunca Cafer: Allah nasıl haber vermişse öyle! Necâşî: "Kur'an'da İsa'ya dair bir şey var mı?" Cafer: Meryem sûresinin baş tarafından okumaya başladı. Cafer okudukça Necâşî'nin gözlerinden yaş aktı. Bu hakikat karşısında hayrette kaldı. Necâşî bunların sözleri ile kendi inançları arasında büyük bir fark olmadığını söyleyerek Amr b. el-Âs'ı geri gönderdi.

1.4. Hz. Peygamber ve Sahâbîler

1.4.1. Manastırlı İsmail Hakkı: "Ders: 46"

Hz. Peygamber'in sahâbesi içerisinde çeşitli sebeplerle hataya düşenlere nasıl bir muamelede bulunduğu bu yazıda anlatılmıştır. Âyette de belirtildiği üzere yumuşak kalpli olmayıp sert bir tutum takınmış olunsaydı insanlar bu dinde sebat etmeyecek ve dağılıp gideceklerdi. Bu nedenle Hz. Peygamber kendisine tabi olanlara karşı her zaman yumuşak kalpli olmuş ve yaptığı hataları hoş karşılamış ve kendileri için Allah'tan istiğfarda bulunmuştur. Çeşitli örneklerle işlenen bu yazı, Hz. Peygamber'in yapılan hatalar karşısındaki tutumunu ifade etmek üzere kaleme alınmıştır. Yazı şu şekilde özetlenebilir:

“Allah’tan olan bir rahmet sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Eğer katı kalpli, kaba birisi olsaydın muhakkak etrafından dağılırlardı. Onları affet, kendileri için bağış dile ve işlerde onlarla görüş alışverişinde bulun. Bir şeye kesin karar verdiğin zaman da Allah'a güven. Allah (kendisine) güvenenleri sever.” (Âl-i-İmrân, 3/159).

Bu âyet, Uhud Savaşı’ndan sonra nâzil olmuştur. Başlangıçta zafer elde edilmiş iken bazıları Resûlullah’ın emrine muhalefet ettiler. Hz. Peygamber’in Abdullah b. Cübeyr komutasında özel bir görevle tayin ettiği elli kadar okçudan bazıları ganimet sevdasına düşerek görevlendirildikleri mevkii terk ettiler. Oysa Allah Resûlü: “Bize ne olursa olsun siz bu bölgeyi muhafaza edin. Buradan asla ayrılmayınız.” demişti. Sonra Müşrikler kaçmaya başlayınca Müslümanlar ile Müşrikler birbirlerine karıştı. Artık Hz. Abdullah’ın komutası altında bulunanlar başlarındakini dinlemez oldular. Onlardan birçoğu, “Bu kadar ganimet ortaya çıkmış. Biz niçin duralım?” diyerek mevkilerini bıraktılar. Ortaya çıkan ganimetten hisse almak için koştular. Resûl-i Ekrem’in, ganimetleri savaşa katılanlara tahsis edeceğini zannettiler. Çünkü o vakitler İslâm ahlakı tam oturmamıştı. Câhiliye’de iken ahlaklı olanlar her zaman büyüktü. Lâkin bu kategoride olmayanlar İslâm’a yeni girmişler. Dinlemediler, ileri gittiler. Onun üzerine Hâlid b. Velîd -ki o sırada henüz İslâm’ı kabul etmemişti- arkadan geldi. Orada kalanları şehit etti. Onları arkadan kuşatarak bozguna uğrattı. Sonra Allah (c.c.) kendi kudretiyle olağanüstü bir surette müşriklere bir korku verdi. Yine kaçtılar. Fakat bu savaşta yetmiş kadar sahâbî şehit oldu. Hz. Hamza da bu şehitlerin içindeydi. Hz. Peygamber’in de mübarek dişi şehit olmuş birçok yerden yara almıştı. Allah Resûlü askerleri bir araya topladı ve savaşı kazandılar. Ancak Resûl-i Ekrem bu bölgeyi terk edenlere darılmıştı. Fakat bu durumu onların yüzlerine vurmadi. Onları mahcup etmedi, azarlamadı.

Bu yazıda müellifimiz bir yandan Hz. Peygamber’in savaş konusundaki dehasına işaret ederken diğer yandan onun bir terbiye yöntemi olarak affediciliğine işaret etmiştir. Görev yerlerini terk eden okçuları da mazur göstermek istercesine konu nazara verilmektedir. Kanaatimizce müellifimizin bu hususa özellikle işaret etmesi okuyucularda ashâb-ı kirâma karşı menfi bir his uyanmasını engellemeye yöneliktir.

1.4.2. Kazanlı Halim Sâbit: “İctihâda Dâ’ir”

Bu yazıda; Hz. Peygamber’in Medine’ye yerleşmesinden sonra yeni bir hukuk sistemi geliştirdiği ve hukuk sisteminin ana kaynağının Kur’an ve Hz. Peygamber’in hadisleri olduğu ifade edilmektedir. Müslümanların fetih hareketlerinin ardından ülke sınırları genişlemekte idi. Civar ülkelerde yaşayan insanlar bu dini öğrenmek için Hz. Peygamber’den kendilerine bir öğretici göndermesi isteniyordu. Bu öğreticilerden birisi de Muâz b. Cebel idi. Bu yazıda Hz. Peygamber’in Yemen’e tayin ettiği Muâz ile diyalogu aktarılıp içtihadın önemine vurgu yapılmıştır. Çalışma şu şekilde özetlenebilir:

Allah Resûlü, inen âyetler ve kendisinin koymuş olduğu hükümler doğrultusunda İslâm hukukunu oluşturmaya çalışmaktaydı. İnsanlar, Câhiliye’den yeni çıktıklarından bu dinin hükümlerini uygulama noktasında yabancılik çekmekteydi. Resûlullah, bu konuda fiilleriyle en güzel örneği ortaya koyuyordu. Onun yanında bulunan sahâbeden bazıları civar memleketlere kadı olarak tayin edildiğinde Hz. Peygamber kendilerine bazı ince hususları belirtirdi. Bu konuda

Yemen'e vali olarak tayin olunan Muâz b. Cebel ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir diyalog geçmiştir;

-Hz. Peygamber: Ey Muâz! Orada iken muhakeme olunmak için sana müracaat edilirse ne yaparsın; hüküm verme konusunda neyi esas alacaksın?

-Muâz: Allah'ın kitabını.

- Hz. Peygamber: Allah'ın kitabında bulamazsan?

- Muâz: Resûlullah'ın sünnetini.

- Hz. Peygamber: Resûlullah'ın sünnetinde de bulamazsan?

- Muâz: Kendi re'yimle içtihat ederim.

Muâz'ın bu cevabından Hz. Peygamber pek memnun kalmış; Muâz'ın sadrını okşayarak "Resûlünün elçisini kendisine muvaffak kılan Allah'a şükürler olsun." demiştir.

1.4.3. Manastırlı İsmail Hakkı: "Mevâ'iz"

Bu yazıda Hz. Peygamber döneminde yaşanmış bir hırsızlık olayının Hz. Peygamber'e intikali anlatılmaktadır. Bir Müslüman ile Yahudi arasında yaşanan bu olayda Hz. Peygamber'in peşin hükümlü olmadığı ve dini, ırkı ne olursa olsun adaleti gözettiği hususuna değinilmiştir. Makale şu şekilde özetlenebilir:

Biz, Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak üzere sana Kitab'ı indirdik. Hainlerin savunucusu olma! Allah'tan bağışlanma dile! Allah çok bağışlayıcı çok merhamet edicidir. (Nisa, 4/105-106) Bu âyet, Hz. Peygamber döneminde bir hırsızlık olayı meydana gelmesine binaen nâzil olmuştur. Müslüman ile Yahudi arasında çalınan bir alacak-verecek davası olmuş ve bu dava Hz. Peygamber'e getirilmiştir. Hz. Peygamber, tarafları dinlerken Müslümanın tarafını tutanların sayıca fazla olduğunu görmüş zahiren de olsa bu hırsızlığı yapanın Yahudi olduğunu zannetmiştir. Ancak hırsızlık hükmü olan el kesmeyi o gün içerisinde uygulamamıştır. Hükmü uygulamamasının sebebi acaba bu konuda bir âyet gelir mi? diye düşünmesinden dolayıdır. Daha sonra Allah, (c.c.) Yahudi'nin suçsuz olduğunu ve bu tutumu takınan Müslüman da olsa onlarla birlikte hareket etmemesini ifade eden bu âyetleri nâzil buyurdu.

1.5. Câhiliye Dönemi, Hutbe ve Şiir

1.5.1. Manastırlı İsmail Hakkı: "Mevâ'iz"

Bu makale, Hz. Peygamber'in doğumundan önce gerçekleşmiş olan Fil Olayı'nı konu edinmektedir. Kur'an'da da bir sûreye isim olan bu olay tarih açısından büyük önem taşımaktadır. Fil sûresinde de anlatılan bu olay Hz. Peygamber'e hitap etmesi ve dedesi Abdülmuttalib'in yaşadığı bir olay olması hasebiyle burada incelenmeye alınmıştır. Nitekim birçok siyer müellifi Fil Hadisesi'ni eserlerine almıştır. Yazı şu şekilde özetlenebilir:

Kureyş sûresinde Allah (c.c.) yapacakları ticaret için Mekke halkına izin verdiğini ifade etmiştir. O dönemde insanlar Yemen taraflarına kervanlarını götürür, ticaret yaparlardı. Ancak Yemen'de bulunan Vali Ebrehe, Mekke'de bulunan mabedin konumunu hazmedemedi. Ebrehe de aynı şekilde

Yemen’de büyük bir ibadet merkezi inşa ettirdi. Gayesi Kâbe’ye gösterilen ilginin kendi yaptırdığı ibadethaneye gösterilmesiydi. Ancak beklenen ilgiyi göremeyince Kâbe’yi yıkma kararı aldı. Hazırladığı ordu ve fillerle birlikte Mekke’ye doğru yöneldi. Büyük bir ordunun geldiğini gören Mekke halkının lideri Abdülmuttalib halkın dağlara çekilmesini emretti. Abdülmuttalib, Ebrehe ile konuştu ve gasp edilen develerini istedi. Ebrehe ibadethanelerini yıkmaya geldiğini ancak herhangi bir direnç göstermediklerini söyleyince Abdülmuttalib, kendisinin develerinin sahibi olduğunu, Kâbe’nin de bir sahibi olduğunu ve onu koruyacağını söyledi. Ebrehe Kâbe’yi yıkmaya teşebbüs edince Allah, Ebabel kuşlarını göndererek bu orduyu dağıttı. Bu konu Kur’an’da Fil sûresinde anlatılmaktadır.

1.5.2. Kazanlı Halim Sâbit: “Hutbelere Dâir/-1- Kable’l-Bi’se”

Bu yazı, Arabistan’da bulunan insanların nezdinde hutbe ve şiirin önemini ortaya koymak üzere kaleme alınmıştır. O dönemde panayırlar başta olmak üzere çeşitli yerlerde bu etkinliklerin yapıldığı belirtilmiştir. Hutbe ve şiirlerin etkisiyle savaşların başladığı ve bittiği bilinmektedir. Hutbe başlığı altında olan bu yazı içerik itibarıyla Hz. Peygamber’in dönemini de ele alması hasebiyle burada incelenmiştir. Çalışma şu şekilde özetlenebilir:

Hutbeler ve şiirler, Hz. Peygamber’in bî’setinden önce Arap topraklarında ve bütün Arap kabileleri arasında her cihetten mükemmel, gayet parlak bir seviyede idi. O zamanki Arapların yaşantılarını, siyasetlerini, düşüncelerini ve genel hallerini tasvir eden belâğ hutbeler, geniş alanlarda okunurdu. Arap kabileleri Mekke’nin doğusunda Tâif ile Nahle arasındaki “Ukâz” isimli bölgede her hafta pazar günleri, Arap Yarımadası’nın ileri gelenlerinin, tüccarlarının, bütün şairler ve hatiplerinin katılımıyla Zilkade ayında başlayan panayıra katılır ve orada yirmi gün kadar bulunurlardı. Ukâz çarşısından sonra Arap kabileleri Mekke yakınlarında “Mecenne” isminde bir mahalleye gelip burada da yirmi gün kadar kalırlardı. Sonra Arafat Dağı’nın arka taraflarında “Zülmecâz” bölgesine gelirler Hac günlerinde burada toplanırlardı. Arap Yarımadası’nda bunlardan başka Yemen pazarlarında da birçok panayır düzenlenirdi. Câhiliye asrında insanlar şiirleri birçok alanda kullanmayı bir gelenek haline getirmişlerdi. Bütün siyasi sorunlar ve toplumun diğer sorunları şiir ve hutbelerin etkisiyle hallolurdu. Şiir ve hutbelerin kabilelerin nezdinde önemli bir yeri vardı. Heyecan ile savaşlara girişildiği gibi, yine şiir ve hutbelerin teskiniyle sükûnet olurdu.

1.5.3. Kazanlı Halim Sâbit: “Hutbelere Dâir”

Bu çalışma, Hz. Peygamber’in hutbeyi nasıl irad ettiğiyle alakalı bilgilere dair kaleme alınmıştır. Günümüzde hutbe denilince yalnızca cuma günleri verilen hutbeler akla gelmektedir. Ancak o dönemde insanlara bazı uyarılar, duyurular, malumatlar verince de hutbe yoluyla verilirdi. Bu yazıda Hz. Peygamber’in cuma hutbesi üzerinde durulmuştur. Yazı şu şekilde özetlenebilir:

Hz. Peygamber, minbere çıkmadan önce hutbe okuyacağı yere çıkar insanlara bakar ve biraz otururdu. İbn Ömer, “Hz. Peygamber, minber üzerine oturmadan önce ashâba selam verirdi.” demiştir. Resûl-i Ekrem cuma ve hutbeye has olarak başına farklı bir sarık bağlamazdı. Uzun ve geniş cübbe giymek Hz. Peygamber’in adetlerinden değildi. Yani Allah Resûlü hutbeye ve Cuma’ya mahsus bir elbise ve sarık giymezdi. Allah Resûlü cuma günleri öğle vakti girince, mukim olan sahâbenin tamamen toplandığını tahmin edince, minbere çıkar ve otururdu. Bunun üzerine Hz.

Peygamber'in müezzini olan Hz. Bilâl, Mescid-i Nebevî kapısının önünde durarak ezan okurdu. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in hilâfetleri devrinde cuma ezanı yalnız bir defa okunur; ikincisi okunmazdı. Üçüncü Halife Hz. Osman zamanında halk çoğaldığı için bir ezan yetmiyordu. Bundan dolayı Hz. Osman'ın emriyle ikinci bir ezan okunmaya başladı. Bu hâl, günümüze kadar sabit kalmıştır.

1.6. Kölelik ve Esaret

Bu yazılarda konu olarak genel itibariyle kölelik ve esaret ele alınmıştır. Ferid Vecdi tarafından kaleme alınan üç yazı da Mehmed Âkif tarafından tercüme edilmiştir.

1.6.1. Ferid Vecdi: "Müslümanlıkla Medeniyet/Ufak Bir İstitrâd Müslümanlıkta Esâret"

İslâm'ın gelişinden sonra Câhiliye'de bulunan kölelik müessesesi Hz. Peygamber'in ashâbına göstermiş olduğu öğretilerle farklı bir ivme kazanmıştır. Bu yazıda Hz. Peygamber'in yanında yetişen sahabiler, gerek kölelere gerekse savaşta alınan esirlere İslâm'ın gerektirdiği bir tavrın takınılmasını hiçbir zaman akıllarından çıkarmamıştır. Konu özetle şu şekildedir:

Bir Müslümanın diğer Müslümana karşı sahip olduğu haklara bir esir de sahiptir. Zira esirler şeriat indinde esir oldukları kimselerin kardeşleridir. Nitekim Hz. Peygamber, "Köleleriniz, cariyeleriniz sizin kardeşlerinizdir, Cenab-ı Hak onları sizin elinize tevdi etmiştir." buyurmaktadır. Bu bağlamda şahit olunan vakalardan bazıları zikredilecek olursa Ebû Zerr Gıfârî, Hz. Peygamberin huzurunda bir köle ile tartışmaya başlamış. Nihayet sinirlerine hâkim olamayıp ağzından "Hey Gidi zenciye'nin doğurduğu!" sözünü kaçırmış. Henüz ağzındaki cümle tamamlanmadan Hz. Peygamber, Ebû Zer'e dönerek "Hepiniz birsiniz, hepinizin eksigi var, hepiniz birsiniz, hepinizin eksigi var; beyazın doğurduğu zenciye'nin doğurduğuna ancak amel-i sâlih sâyesinde tekaddüm edebilir." buyurmuş. Bunun üzerine hemen Ebû Zer yanağını toprağa koyarak, köleye: "Kalk da ayaklarınla yüzümü, gözümü çiğne!" demiş. Abdurrahman bin Avf yürürken kölelerinden seçilmezdi. Çünkü elbisesi, kıyafeti onlarla bir olduğu gibi önlerine de geçmezdi. Hz. Ali bir gün kölesiyle beraber çarşıya giderek iki kat elbise almış ki biri diğerinden daha pahalıymış. Ucuz olanını kendisi için ayırmış, pahalı elbiseyi ise köleye vermiş. Bunun üzerine köle: "Efendim, bu pahalı elbise size lâyıktır." demiş. Lakin Hz. Ali, "Hayır oğlum, hayır! Sana daha lâyıktır. Çünkü gençsin, ben ise ihtiyarladım" cevabını vermiştir.

1.6.2. Ferid Vecdi: "Müslümanlık'la Medeniyet/Müslümanlık'ta Esâret"

Bu yazıda; İslâm'ın kölelere karşı tutumunun insanlık ilkeleri başta olmak üzere İslâm'ın genel kaidelerine aykırı olmaksızın göstermiş olduğu izlenimi aktarılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber döneminde esirler köleleştirilip çeşitli pazarlarda satılırdı. Ancak İslâm bu uygulamayı benimsemeyip esirlere ve kölelere daha farklı imtiyazlar vermiştir. Bu yazıda bu konu çeşitli örneklerle zenginleştirilmiştir.

Bir önceki yazıda zikredildiği üzere esirlere ve kölelere bu kadar imtiyaz veren bir din neden bu geleneği kökünden kaldırmıyor? tarzında bir soru iletilmişti. Hz. Peygamber bu geleneği ıslah ettikten sonra ibkâsını sağlamıştı. Çünkü o toplumda köle ve sahibi bu uygulamaya ihtiyaç duyar

bir haldeydi. Özellikle kölelerin geçim noktasında sıkıntıya düşmemeleri için bu uygulama Hz. Peygamber tarafından devam ettirilmiştir. Ancak ıslah noktasında köle ve esirlere öyle imtiyazlar verilmiş ki köleler efendileri tarafından tahkir ve eziyet görmekten kurtulmuş, onlarla aynı mecliste oturmaya kadar birçok işte rahat hareket edebilecekleri bir ortam elde edilmesini sağlamıştır. Buna Hz. Ömer'in bir mecliste dile getirdiği şu sözleri örnek gösterebiliriz: "Ebû Bekir hem bizim seyidimizdir hem de seyyidimizi azat etmiştir." (Ebû Bekir'in azat ettiği seyyidinden maksat Bilâl'dir.) Bu örnek İslâm'ın Hz. Peygamber döneminde köleye verilen değeri ortaya koymaktadır.

1.6.3. Ferid Vecdi: "Müslümanlık'la Medeniyet/Müslümanların Muhâriblerine Karşı Olan Vecîbeleri"

Bu yazıda; Müslümanların Medine'ye hicret ettikten sonra yeni bir düzen kurduğu, ekonomik, siyasî ve askerî anlamda bazı yenilikler getirdikleri, biraz toparlanmaları üzerine kendilerine Müşriklere karşı savaşma izni verildiği ifade edilmektedir. Savaş hukukunun evrensel ilkelerinin daha o zamandan beri Müslümanlar tarafından titizlikle uygulandığını belirten yazıda, Müslüman açısından savaşın meşruiyetinin şartları da tartışılmaktadır. Ferid Vecdi tarafından kaleme alınan üçüncü yazı yine Mehmed Âkif tarafından tercüme edilmiştir. Konu özetle şu şekildedir:

Nübüvvetin ilk yıllarında Hz. Peygamber'e iman eden insanlar bir elin parmaklarını geçmeyecek kadardı. O vakit Müşrikler iman eden bu Müslümanlara dayanılmayacak bir eziyeti reva gördüler. Müslümanlardan himaye edecek kimsesi olmayan bazı gruplar Resûlullah'ın da verdiği izinle Habeşistan'a hicret ettiler. Bu eziyetler devam edince Hz. Peygamber Allah'ın emriyle Medine'ye hicrette bulundu. Medine'de sözü geçecek bir seviyeye gelen Müslümanlar savaşacak bir yetkinliğe sahip olunca kendileri için savaş izni verildi. Yapılan savaşlarda Allah yardımını ve zaferini Müslümanların üzerinden eksik etmedi. Müşriklere galebe çalan Müslümanlar bu üstünlüğü kötü amaçla kullanmama adına çeşitli uyarılarla muhatap oldu. Kendilerine daha önce yapılan işkencelerden dolayı intikam duygusuna kapılmadan adaleti gözetmekle emrolundular. Allah Resûlü birçok savaşta bu hususu gözetmiş ve ashâbına bunu devamlı telkin etmiştir.

1.7. Zeyneb bint Cahş

Şerefeddin tarafından Zeyneb bint Cahş ve Zeyd hakkında dört yazı telif edilmiştir.

1.7.1. Şerefeddin, "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi" (1)

Bu yazıda, Hz. Peygamber'in evlat edindiği azatlı kölesi Zeyd ile Zeyneb b. Cahş'ın evlilikleri, boşanmaları ve Zeyneb validemizin Hz. Peygamber ile evliliği anlatılmaktadır. Bu konu dört bölüm halinde kaleme alınmıştır. İlk bölümde Zeyd'in kim olduğu, nasıl köle haline geldiği, Hz. Peygamber ile tanışması vb. konular yer almaktadır. Birinci yazıyı şöyle özetlemek mümkündür:

Kur'an'da ismi geçen tek sahâbî Zeyd'tir. Kendisi Tay kabilesine mensuptur. Arap kabileleri arasında yapılan bir savaşta esir alınmış ve Mekke'de yapılan Ukâz Panayırına satılmak üzere getirilmiştir. O vakitler Hz. Hatice, Hâkim b. Hizâm'a bir köleye ihtiyaç duyduğunu söylemişti. Hâkim Ukâz'da Zeyd'in satıldığını görünce Hz. Hatice adına Zeyd'i satın almıştır. Hz. Peygamber, Hz. Hatice validemizle evlendikten sonra Zeyd'i Allah Resûlü'ne hediye etmiştir. Bu saatten sonra Zeyd, Allah Resûlü'nün yanında kalmaya başlamıştır. Bir gün Şam ticaretine giderken birisi Zeyd

ile muhabbet imkânı bulup kim olduğunu öğrenmiştir. Ardından bu bilgileri Zeyd'in babası Harise'ye bildirmiş. Harise kardeşini alıp direk Mekke yolunu tutmuştur. Zeyd'in babası ve amcasının Allah Resûlü'nün yanına gelip oğlunu satın almak istediklerini söylemeleri üzerine Hz. Peygamber Zeyd'in gitmesinde veya kalmasında özgür olduğunu ifade etti. Ancak Zeyd, öz babasını ve amcasını değil Resûlullah'ın hanesinde kalmayı tercih etmiştir.

1.7.2. Şerefeddin, "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi" (2)

Bu bölümün ikinci yazısında ise Hz. Zeyneb tanıtılmaktadır. Hem fizikî hem de karakter özelliklerine değinilen bu yazıda; asıl isminin ne olduğu, kaç yaşında vefat ettiği gibi konular yer almaktadır. Şerefeddin tarafından Zeyneb bint Cahş hakkında yazılan dört yazıdan ikincisini şöyle özetlemek mümkündür:

Zeynep b. Cahş validemiz, Allah Resûlü'nün halasının kızıdır. Hz. Âişe validemiz; Zeynep validemizin mü'minlerin annelerinin içerisinde en mütedeyyin, müttaki ve sâdık olduğunu ifade etmiştir. Hz. Zeynep validemizin asıl ismi "Berre" idi. Zeynep ismini Hz. Peygamber vermiştir. Hz. Zeynep'in en önemli özelliklerinden birisi; cömert olmasıydı. Nitekim elinde bulunan her ne olursa olsun fakirlere dağıtırdı. Hicri 20 yılında vefat etmiş ve Medine'de defnedilmiştir.

1.7.3. Şerefeddin, "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi" (3)

Bu yazıda; Hz. Peygamber'in vermiş olduğu hükmü tam anlamıyla benimsemeyenlere uyarı mahiyetinde gönderilen âyetlerin önemine vurgu yapılmıştır. Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb hakkında vermiş olduğu hükme kardeşi Abdullah'ın tavrı Allah tarafından uyarı almasına sebep olmuştur. Hz. Peygamber'in insanlar arasındaki konumuna işaret eden durum, yazımızın temel konusudur. Şerefeddin tarafından Zeyneb bint Cahş hakkında yazılan dört yazıdan üçüncüsünü şöyle özetlemek mümkündür:

"Allah ve Peygamberi bir işe hükmettiğinde artık mü'min bir erkeğin ve mü'min bir kadının işlerinde kendi isteklerine göre bir seçim hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Peygamberine karşı gelirse şüphesiz o apaçık bir sapıklığın içine düşmüştür." (Ahzâb 33/36) bu âyet Zeyd için Hz. Zeynep'in istenmesi neticesinde nâzil olmuştur. Zeynep'in kardeşi Abdullah b. Cahş, aslında kız kardeşinin Hz. Peygamber ile evlenmesini istiyordu. Âyet'in inmesiyle birlikte Hz. Peygamber'in verdiği hükme razı olunmuş, Zeyd ile Zeynep validemiz evlenmişti. O vakitler Allah Resûlü'nün evlatlığı olması hasebiyle Zeyd'e Zeyd b. Muhammed diye hitap edilir, böyle çağrılırdı. Bunun üzerine; "Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah katında daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız onlar dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınızdan dolayı size bir günah yoktur. Ancak kalplerinizin bile bile yaptığınızdan dolayı (günah) vardır. Allah bağışlayandır, rahmet edendir." (Ahzâb 33/5) âyeti nâzil oldu. Zeyd ile Zeynep'in konumları o dönem itibariyle farklılık arz etmekteydi. Nitekim Zeyd kölelikten azat edilmiş bir insandı. Bu durum ister istemez sorun teşkil etmekteydi. Hz. Zeyd sürekli bu durumu Allah Resûlü'ne gelip şikâyet ederdi. Hz. Peygamber kendisine eşini yanında tutmasını emretmekteydi.

1.7.4. Şerefeddin, "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi" (4)

Başlığımızın son yazısında ise Allah'ın göndermiş olduğu hükümlerin ilk uygulayıcısının Hz. Peygamber olduğu konusuna değinilmiştir. Hz. Peygamber, evlatlığı olan Zeyd'in eşini boşaması sonucunda Allah'ın emriyle Hz. Zeyneb ile evlenmişti. O dönemde insanların evlatlıklarının eşleriyle evlenilmesi hoş karşılanmayan bir olaydı. Allah, (c.c.) bu yanlış algıyı kırmak için bu hükmü göndermiş ve ilk uygulayıcı olarak da Hz. Peygamber'i seçmiştir. Şerefeddin tarafından Zeyneb bint Cahş hakkında yazılan dört yazının sonuncusunu şöyle özetlemek mümkündür:

"Hani Allah'ın kendine nimet verdiği senin de kendisine lütufta bulunduğun kişiye: "Eşini yanında tut ve Allah'tan sakın" diyordun. Allah'ın ortaya çıkaracağı şeyi de içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah kendinden korkmana daha layıktır. Sonunda Zeyd onunla ilişkisini kesince onu seninle evlendirdik ki, oğullukları eşleriyle ilişkilerini kestiklerinde üzerlerine bir zorluk olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." (Ahzâb 33/37) Âişe validemiz: "Allah Resûlü Kur'an'da bir âyet gizleyecek olsaydı muhakkak bu âyeti gizlerdi." demiştir. Allah (c.c.), Hz. Zeyd eşini boşadıktan sonra Resûlullah'ın Hz. Zeynep ile nikâhını sabitlemiştir. Burada Allah'ın irade etmek istediği şey; Müslümanlardan evlatlıklarının eşleriyle (boşadıktan sonra) evlenmelerindeki engeli kaldırmaktır. Bu uygulamayı da ilk olarak insanlığa örnek olan Allah Resûlü ile başlatmıştır. Çünkü o dönemin câhiliyesinde evlatlığın eşiyile evlenme yasak olup uygun görülmezdi. Allah bu algıyı kırmak için bu hükmü ortaya koymuştur. Hz. Peygamber, genel anlamda gönderilen hükümlerin ilk uygulayıcısı olmuş veya ilk olarak akrabalarından başlatmıştır. Buna örnek Hudeybiye dönüşü kurbanların kesilmesi emrine muhalefet edilince kurbanı ilk kesen Hz. Peygamber'in olmasıdır. Aynı şekilde Veda Hutbesi'nde ilk faizi kaldırırken bunda amcasına ait olan faiz olacağı esas alınmıştır. Yine kan davasının kaldırılmasında kendi akrabasının kan davasını kaldırmıştır.

1.8. Doktor Dozy'nin Türkçeye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye

Doktor Dozy tarafından kaleme alınan "Târîh-i İslâmiyyet" adlı eserde İslâm tarihinde rivayetlerle sabit olan bazı bilgiler farklı şekilde çarpıtılarak okuyuculara sunulmuştur. Sırât-ı Müstakîm Dergisi'nde en çok yazısı bulunan ikinci isim olan Manastırlı İsmail Hakkı tarafından silsile halinde otuz adet reddiye kaleme alınmıştır. Bunların içerisinde konumuzla alakalı olanlara burada yer verilmiştir.

1.8.1. Manastırlı İsmail Hakkı: "Târîh-i İslâmiyyet/Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye" (1)

Doktor Dozy'nin risalesine karşı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan ilk reddiyeyi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Hiz. Hatice, Hiz. Peygamberi önceden tanıyordu. Ticaret mallarının başında Şam'a göndermesi ise, onu daha da yakından tanımasına vesile olmuştu. Hiz. Hatice, o sırada Kureyş kadınları arasında asalet, şeref ve zenginlik bakımından üstün mevkie sahip bulunuyordu. Aynı zamanda Allah, (c.c.) pek az kadına nasip olacak bir güzelliği de kendisine ihsan etmişti. O ana kadar kabilesinden birçok kimse evlenmek için kapısını çalmış ise de o bunların hiçbirini kabul etmemişti. Daha önce bütün Kureyş büyüklerinin evlenme teklifini reddeden Hiz. Hatice, Hiz. Peygamber'i daha yakından tanıyınca, bu tutumundan vazgeçti ve evlenme teklifi bizzat Hiz. Hatice'den geldi.

1.8.2. Manastırlı İsmail Hakkı: “Târîh-i İslâmiyyet/Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye” (2)

Doktor Dozy'nin risalesine karşı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan ikinci reddiyeyi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Teklifi alan Hz. Peygamber, durumu amcası Ebû Tâlib'e bildirdi. Ebû Tâlib teklifi onayladı. Hz. Hatice'nin böyle bir evliliği istediğini bizzat kendisinden öğrendi. Böylece Hz. Peygamber ile Kureyş kadınlarının nesep, şeref ve zenginlik bakımından en üstünü bulunan Hz. Hatice nikâhlanmış oldular. O sırada Resûl-i Ekrem Efendimiz yirmi beş, Hz. Hatice ise kırk yaşlarında bulunuyorlardı. Evlilikleri Milâdi tarihle 595 yılına rastlıyordu. Yâni, Efendimizin nübüvvetinden on beş yıl önce gerçekleşti.

1.8.3. Manastırlı İsmail Hakkı: “Târîh-i İslâmiyyet/Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye” (3)

Doktor Dozy'nin risalesine karşı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan üçüncü reddiyeyi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Daha sonra Hz. Hatice-i Kübrâ'dan, Resûl-i Ekrem Efendimizin, sırasıyla Kasım, Zeynep, Rukiyye, Ümmü Külsûm, Fâtıma, Abdullah (Tayyib-Tahir) adında altı çocuğu oldu. Hz. Peygamber'in kızlarının en büyüğü Hz. Zeyneb'dir. Ortancaları Rukiyye ve Ümmü Külsûm, yaşça en küçüğü ve manen en büyükleri de Hz. Fâtıma'dır. Fâtıma, Hz. Ali ile evliydi. Rukiyye ise Hz. Osman ile evlenmişti. Ancak hastalanması sonucu vefat ettikten sonra Hz. Peygamber, Ümmü Külsûm ile Hz. Osman'ı evlendirmiştir. Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenmesinden dolayı Hz. Osman'a Zî'n-Nureyn lakabı verilmiştir.

1.8.4. Manastırlı İsmail Hakkı: “Târîh-i İslâmiyyet/Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye” (4)

Doktor Dozy'nin risalesine karşı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan dördüncü reddiyeyi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Hz. Peygamber, Hz. Hatice ile evlendikten sonra evin geçimi noktasında herhangi bir meslek ile iştigal etmiyordu. Allah Resûlü'ne nübüvvet görevi verildikten sonra milletin inanç dünyalarını ve yeni bir medeniyet oluşturma gayretiyle birlikte dünyalık bir gelir elde edecek işte çalışmamıştır. Zira bu işlerle uğraşma nübüvvet görevinin aksamasına sebep olacaktı. Hz. Hatice, zengin bir insan olduğu için bu malını İslâm uğruna seve seve feda ediyordu. Dünyalık işlere fazla ehemmiyet göstermeyen Allah Resûlü bu konuda insanlara müdahalede bulunmuyordu. Nitekim kendisine hurmaları aşılama noktasında fikir danışanlar ertesi yıl hurmaların veriminin az olduğunu söyleyince Hz. Peygamber; “Ben dünyalık işlerini sizin kadar iyi bilmem.” demiştir.

1.8.5. Manastırlı İsmail Hakkı: “Târîh-i İslâmiyyet/Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye” (5)

Doktor Dozy'nin risalesine karşı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından kaleme alınan beşinci reddiyeyi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Mekke’de Hz. İbrahim’in dinine tabi olanlar vardı ve bu insanlara Hanif denilmekteydi. Kureys Câhiliye adetlerinden uzak durup Tevhid inancıyla kendilerini muhafaza etmeye çalışan bu insanlar Hz. İbrahim’in getirmiş olduğu kurallara uygun bir şekilde yaşamaya çalışıyorlardı. Bu insanlar içerisinde Aşere-yi Mübeşşere’den olan Saîd b. Zeyd’in babası Zeyd b. Amr da vardı. Zeyd o dönemde Hristiyanlık ve Musevilik dinini araştırmış ancak bu dinleri benimsememiş ve kendini Hira’ya çekip uzlet hayatına vermiştir. Zeyd Mekke’de yapılan davranışlardan her zaman beri durmuştur. Putlar adına kesilen kurbanları yemez, içki kullanmaz ve Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmazdı. Hz. Peygamber, Zeyd hakkında hep olumlu cümleler kurmuştur: “Ben kendisini cennette gezerken gördüm.” Zeyd aynı zamanda Hz. Ömer’in de amcası idi. Bir gün Hz. Peygamber’e gelip Zeyd için dua etmesini isteyince Hz. Peygamber; “Ben Zeyd’in öteki tarafta tek başına diriltilecek bir ümmet olacağını ümit ediyorum.” demiştir.

1.9. İslâmiyet’in Doğuşu

Bu yazı, İslâmiyet’in doğuşunu ve Hz. Peygamber’in hayatını esas alması itibariyle burada incelenmeye alınmıştır. Dördüncü ciltte bu başlığa ait sekiz yazı bulunmaktadır. Yazının ilk bölümü İslâmiyet öncesinde Hristiyan ve Yahudilerin durumundan bahsedildiği için burada fazla detaya girilmeyecektir. Sekiz makale birbirinin devamı mahiyetinde olup Hz. Peygamber’in hayatından ziyade Hristiyanları ele almaktadır. Ayrıca beşinci ciltte de bir makale aynı konuya devam etmektedir. Onun için yazıların muhtevasına girilmemiş dipnot vermekle yetinilmiştir.

Bir bölümde Arapların yaşamış olduğu toprakların coğrafi konumu, gelenek ve göreneklere hakkında bilgi verilmiştir. Hz. Peygamber’in doğduğu ve yaşadığı yer olan Hicaz’ın tarihi ve bu yazının yazıldığı döneme kadarki durumu ele alınmıştır. Dilleri, lehçeleri ve nasıl bir idari yapıya sahip oldukları incelenmiştir.

Bu yazı; Kureys kabilesinin diğer Arap kabileleri nezdindeki önemini ve bunun sebeplerini ifade etmek üzere kaleme alınmıştır. Kâbe’nin Mekke’de bulunması, soylarının Hz. İsmail’den geliyor olması, ticaret için önemli bir merkez olması, kültürel panayırlarının bu bölgede yapılması ve insanların her yıl hac ibadetlerini yapmak üzere buraya gelmesi gibi sebeplerin Kureys’in önemini arttırmakta olduğu yazıda zikredilmektedir.

Doktor Stubbe’nin Kureys kabilesi ile ilgili yazısını da şu şekilde özetlemek mümkündür:

Kureys halkı kendilerini Hz. İsmail’in soyundan geldikleri için diğer Araplara nazaran daha yüce ve daha özel sayıyorlardı. Onların kendileri için belirlemiş oldukları bu konum diğer bölgeler tarafından da kabul edilmekteydi. Kâbe’nin varlığı hasebiyle de bu şeref daha farklı bir mertebeye yükseliyordu. Bu sebeple hiçbir kabile Mekke’ye saldırıda bulunamaz, herhangi bir zarar vermeye cesaret etmezdi. Arapların genelinde Kureysî nisbesi büyük bir anlam ifade etmekteydi. Araplar; Arab-ı Aribе, Arab-ı Musta’ribе diye birkaç kısımdan oluşmaktaydı. Hz. İsmail, Arap biriyle evlendikten sonra kendisinden sonra gelenler, “sonradan Araplaşmış” manasında Arab-ı Musta’ribе ismiyle anılmışlardır. Ayrıca Mekke’nin bakım ve hizmetini yürüttükleri için de onlara özel bir ilgi gösterilmekteydi. O dönemde putperestlik inancı gün geçtikçe yaygınlaşmaktaydı. Özellikle Mısır bölgesinde putlara tapma oranı çok yüksekti. Bu inanç yaygınlaşarak Mekke’ye

kadar gelmiş oldu. Artık Kâbe putlarla dolmuş, her evin kendine ait putları olmuştu. İnsanlar her bir iş için bir put tayin etmişti.

1.10. Sosyal Meseleler

1.10.1. Mahmûd Es'ad: "Târîh-i Dîn-i İslâm'dan Bir Sahîfe"

Bu yazı, fıkıh konusunda en önemli kavramların başında gelen "ictihad" üzerine yazılmıştır. Allah Resûlü insanların günlük sorunlarını ve devletin işleyişi hakkında birçok meseleyi Kur'an'ın âyetleri ile çözüme kavuşturur, Kur'an'da yer almayan bir konuyla alakalı olduğu zaman yine Allah'ın kendisine vermiş olduğu yetkiyle hüküm verirdi. İslâm toprakları genişleyince civar bölgelere vali tayinleri yapılmaya başlandı. Oraya giden sahâbiler karşılaştıkları durumlarda aynı metodu uygulamayı kendilerine düstur edinmişlerdi. Bu yazı da muhtevası itibariyle bunların önemini belirtmek üzere kaleme alınmıştır. Yazıyı şu şekilde özetlemek mümkündür:

İslâm'ın temel ilimlerinin ana kaynağı Kur'an'dır. Fıkıhta verilen hükümler gelen âyetlerin serencamıyla oluşturulmuştur. Sünnet ise Kur'an'ın dışında Hz. Peygamber'in sözleri, fiilleri ve takrirlerini kapsamaktadır. Hz. Muhammed (s.a.s.) milâdın 570. senesi Nisan ayının yedisinde Rebülevvel ayının on ikinci pazartesi gecesi dünyaya gelmiştir. Kırk yaşına geldiğinde peygamberlikle görevli kılınmıştır. İlk on üç seneyi Mekke'de geçirmiş ve âyetler Mekke'nin profiline uygun olarak inmiştir. Geri kalan yıllarda da Medine dönemi esas alınmıştır. Toplam yirmi üç yıl süren bu müessesede Allah Resûlü'nden birçok hadis vârid olmuştur. Resûlullah, gelen âyetlerin sebab-i nüzûlünü ve oradan çıkarılan hükümleri açıklardı. Onun yanı başında duran sahâbe içerisinde de bu ilimleri elde etme imkânı bulmuştur. Bununla birlikte sahâbe içerisinde birçok âlim ve fakîh çıkmıştır. Ashâb'ın ulemâ ve fukahâsı: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes'ûd, Ubey b. Ka'b el-Ensârî, Mu'âz b. Cebel, Ammâr, Huzeyfe b. Yemân, Zeyd b. Sâbit, Ebü'd-derdâ, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Selmân-ı Fârisî'dir. Bunlar Hz. Peygamber hayatta iken bile fetva verirlerdi. Ömer, Ali ve Mu'âz b. Cebel Resûl-i Ekrem'in kadıları konumunda idiler.

1.10.2. Ferid Vecdi: "Müslümanlık'la Medeniyet/Müslümanların Muâhidlerine Karşı Olan Vecîbeleri"

Bu yazı; İslâm'ın tebliğ edilmesinden sonra yapılan ahitleşmeleri konu almıştır. Kur'an'ın bazı âyetlerinde ahit yapıldığı zaman bu ahde sadık kalınması emredilmiştir. Hz. Peygamber insanlara bu konuda hassas olmayı tavsiye etmiştir. Ferid Vecdi tarafından kaleme alınan ikinci yazı yine Mehmed Âkif tarafından tercüme edilmiştir. Konu özetle şu şekildedir:

İslâm, Hz. Peygamber'in Müslümanlar için ahit yapmalarında herhangi bir sakınca görmemiştir. Hz. Peygamber yalnızca ahitlerin Müslümanlar tarafından haksız bir şekilde bozulmaması hususunda bir hitaba muhatap olmuştur. Ayrıca ahitleşilen topluluğa zulmedilmemesi gerektiği birçok âyette belirtilmiştir. Hz. Peygamber'in sîretinde Yahudiler başta olmak üzere birçok müşrik kabilelerle çeşitli durumlarda ahitler yapılmıştır. O toplumun bir geleneği olan ahitleşme, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden sonra da devam etmiştir.

1.10.3. Hüseyin Vassâf: "Şehr-i Receb'in İlk Cuma Gecesi"

İslâm toplumunda bazı gecelerin ayrı bir konumu vardır. Kadir gecesinde olduğu gibi bu gecelerin faziletlerinin âyetlerle sabit olduğu bilinmektedir. Bazıları da Resûlullah'ın hadislerinde bildirilmiştir. Tarih içerisinde önemli bir geleneğin devam ettirildiği gecelerden bir tanesi de Regâib Kandili'dir. Bu yazıda bu kandilin ismini nereden aldığı, Müslümanlar için nasıl bir konuma sahip olduğu ve günümüzde de nasıl telakki edildiği ifade edilmeye çalışılmıştır. Makaleyi şu şekilde özetleyebiliriz:

Recep ayının ilk cuması Regâib kandili olarak isimlendirilmiştir. Bu gece Hz. Peygamber'in anne ve babasının zifafa girdikleri gecedir. Hz. Abdullah yirmi beş yaşına geldiğinde çok güzel bir insan suretine sahip olduğu için bulunduğu yerde özellikle kızların dikkatini çekiyordu. Hz. Peygamber'in nuru da Abdullah'ın simasına ayrı bir özellik katmaktaydı. Babası Abdülmuttalib, oğlunu diğer evlatlarına nazaran daha fazla seviyordu. Bir gün kabilesindeki insanları topladı ve oğlu Abdullah'ı evlendirmeyi düşündüğünü ve uygun bir kız bulmayı istediğini belirtti. Orada bulunanlar; Vehb b. Abdimenâf'ın kızı Âmine'nin Abdullah için uygun bir eş adayı olduğunu söylediler. Bu teklif Abdülmuttalib'in hoşuna gitmiş ve Vehb ile bu konunun konuşulmasını istemişti. Vehb bu teklifi olumlu karşıladı ve kızını Abdullah ile evlendirmeye razı oldu. Abdülmuttalib ile Vehb bir araya gelerek bu işi kararlaştırdı. Abdülmuttalib, Recep ayının ilk perşembe gecesi bir ziyafet ile oğlunun düğün merasimini gerçekleştirdi. Bu nikâhın kıyılmasından sonraki gece Hz. Peygamber'in pak ruhu Âmine validemizin rahmine intikal etti.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yayın hayatına başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından çeyrek asır sonrasına kadar yayın hayatına devam eden Sırât-ı Müstakîm/Sebülürreşâd Dergisi izlediği yayın politikasıyla döneminin en çok takip edilen ve ses getiren dergisi olmuştur. Döneminin münevver ve muhafazakâr kalemlerine sayfalarını açan, Anadolu'nun İslâm coğrafyasındaki diğer devletlerle irtibatını sağlayan derginin bazen bir mektep gibi çalıştığı, bazen bir cemiyet görevi üstlendiği, bazen de bir karargâh gibi milli mücadele aktif rol oynadığı görülmüştür.

Çağının bütün imkânsızlıklarına rağmen yayın hayatına devam eden, yayına ara vermek zorunda kaldığı günlerde bile ilkelerinden taviz vermeden çalışmalarına devam eden dergi, çağdaşı olan dergiler gibi bir yandan aktüel konulara yer verirken diğer yandan çok değerli eserleri tefrika ederek bu alandaki boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

Dergide uygun fasılalarla yayımlanan yazılardan bir kısmı da Hz. Peygamber'in doğumunu, hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan siyer yazılarıdır. Dergi kimi zaman önemli hadiselerin yıldönümlerini vesile bilerek bu yazılara yer vermiştir. Ayrıca İslâm'a muarız yazarların iftiralarına reddiyeler kaleme alınmıştır. Çanakkale ve Kurtuluş Savaşlarının devam ettiği günlerde ise halka ve askerlere moral veren yazıları yayımlayarak önemli bir boşluğu doldurmaya çalışmıştır. Çeşitli İslâm beldelerine muhabirleri gönderen dergi, âdeta İslâm âleminin nabzını tutmuş ittihâd-ı İslâm'ın temini noktasında samimi çalışmalara imza atmıştır.

Siyer yazıları incelendiğinde bazıları birbirinin devamı olan bazıları ise müteferrik konulara ait bu yazıların çok uzatılmadan, kaynaklara uygun bir içerikle okuyuculara takdim edildiği görülmektedir. Hz. Peygamber'le ilgili yazıların daha çok Mevlid-i Nebi haftasına denk gelen günlerde, askerleri teşvik etmek için yazılan yazıların Çanakkale Savaşı'nın devam ettiği dönemde yayımlandığı görülmektedir. Ashâb-ı kiramla ilgili yazılarda da sahâbe neslinin saygınlığına hâlel gelmeyecek şekilde dikkatli bir dil kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Dergi sadece İslâm tarihi/siyer açısından değil, hadis, kelam, felsefe, tefsir, edebiyat alanlarında birçok araştırmaya konu olabilecek yazılar barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Naim. "Sıdk-ı Nübüvveti Muhammediyyenin Târîhen Sübûtu". *Sırâtı müstakîm* 1/11 (1908), 172-173.
- Albayrak, Sadık. "Eşref Edip Fergan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/473-474. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Ali Suâd. "Mevlidü'n-Nebî Aleyhissalâtu Vesselâm". *Sırâtı müstakîm* 2/32 (1909), 84-85.
- Aydüz, Davut. "Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlü'r-Reşad Mecmualarında Çıkan Tefsirle İlgili Yazılar". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 27-56.
- Baloğlu, Adnan Bülent. "Sebîlürreşad Dergisinde 'Yeni İlm-i Kelâm' Tartışmaları". *İzmirli İsmail Hakkı (Sempozyum: 24-25 Kasım 1995)*. 265-312. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Dede, İsmail. *Sebîlürreşad Dergisi'nde Medrese Öğrencilerinin Medreseyi Değerlendirmeleri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/97 (1910), 327-329.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/98 (1910), 341-343.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/99 (1910), 358-359.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/100 (1910), 372-374.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/101 (1910), 385-386.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/102 (1910), 405-407.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/103 (1910), 425-427.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 4/104 (1910), 451-452.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 5/105 (1910), 9-10.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 5/106 (1910), 26-27.
- Doktor Stubbe. "İslâmiyet'in Zuhûr ve Terakkîsi ve Hayât-ı Hazret-i Muhammed". çev. Mardinî-zâde Ârif. *Sırâtı müstakîm* 5/107 (1910), 43-44.

- Düzdağ, M. Ertuğrul. "Bir Devri Temsil Eden Yakın Tarihimizin Canlı Şahidi Sırâtımüstakîm-Sebilürreşâd". *Sırâtımüstakîm*, 9-22.
- Ferid Vecdi. "Müslümanlık'la Medeniyet / Müslümanların Muâhidlerine Karşı Olan Vecibeleri". çev. Mehmed Âkif. *Sırâtımüstakîm* 6/155 (1911), 387-388.
- Ferid Vecdi. "Müslümanlık'la Medeniyet / Müslümanların Muhâriblerine Karşı Olan Vecibeleri". çev. Mehmed Âkif. *Sırâtımüstakîm* 6/156 (1911), 401-402.
- Ferid Vecdi. "Müslümanlık'la Medeniyet / Müslümanlık'ta Esâret". çev. Mehmed Âkif. *Sırâtımüstakîm* 6/150 (1911), 306-307.
- Gün, Fahrettin. "Eşref Edip Fergan'ın Hayatı, Eserleri ve Sırât-ı Müstakîm-Sebilürreşad Mecmuası". "İslam'ı Uyandırmak" Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler. 2/251-265, 2018.
- Hüseyin Vassâf. "Mevlidî Süleymân Çelebî Hazretleri". *Sırâtımüstakîm* 4/79 (1910), 9.
- Hüseyin Vassâf. "Mi'râc-ı Şerif Münâsebetiyle". *Sırâtımüstakîm* 4/100 (1910), 371-372.
- Hüseyin Vassâf. "Şehr-i Receb'in İlk Cuma Gecesi". *Sırâtımüstakîm* 4/96 (1910), 308-309.
- Hüseyin Vassâf. "Tulû-i Nûr-ı Hüdü". *Sırâtımüstakîm* 4/81 (1910), 46-48.
- Hüseyin Vassâf. "Ziyâret-i Ravza-i Mutahhara". *Sırâtımüstakîm* 4/84 (1910), 103.
- Kazanlı Halim Sâbit. "Hutbelere Dâir Hutbeler Hakkında Sîret-i Nebeviyye". *Sırâtımüstakîm* 1/12 (1908), 180.
- Kazanlı Halim Sâbit. "Hutbelere Dâir/-1- Kable'l-Bi'se". *Sırâtımüstakîm* 1/6 (1908), 88-89.
- Kazanlı Halim Sâbit. "İctihâda Dâ'ir". *Sırâtımüstakîm* 3/58 (1909), 87-89.
- Mahmud Es'ad. "Târîh-i Dîn-i İslâm'dan Bir Sahîfe". *Sırâtımüstakîm* 1/1 (1908), 4-5.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Ders: 46". *Sırâtımüstakîm* 1/1 (1908), 8-15.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Mevâ'iz". *Sırâtımüstakîm* 1/9 (1908), 143-145.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Mevâ'iz". *Sırâtımüstakîm* 1/2 (1908), 31-32.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Mevâ'iz". *Sırâtımüstakîm* 2/28 (1909), 31-32.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Mevâ'iz". *Sırâtımüstakîm* 2/40 (1919), 223-224.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Târîh-i İslâmiyyet / Nâm-ı Müsteâriyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye". *Sırâtımüstakîm* 4/101 (1910), 381-384.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Târîh-i İslâmiyyet / Nâm-ı Müsteâriyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye". *Sırâtımüstakîm* 4/102 (1910), 402-403.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Târîh-i İslâmiyyet / Nâm-ı Müsteâriyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye". *Sırâtımüstakîm* 4/103 (1910), 421-424.
- Manastırlı İsmail Hakkı. "Târîh-i İslâmiyyet / Nâm-ı Müsteâriyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye". *Sırâtımüstakîm* 5/105 (1910), 6-7.

- Manastırlı İsmail Hakkı. "Târîh-i İslâmiyyet / Nâm-ı Müsteârıyla Doktor Dozy'nin Türkçe'ye Mütercem Risâlesine Karşı Reddiye". *Sırâtımüstakîm* 5/108 (1910), 58-60.
- Mehmed Âkif. "Leyle-i Mevlidü'n-Nebî Aleyhisselâm". *Sırâtımüstakîm* 4/81 (1910), 41.
- Mehmed Âkif. "Leyle-i Mevlidü'n-Nebî (SAV)". *Sırâtımüstakîm* 6/132 (1911), 18.
- Mehmed Fahreddin. "Cihâd-ı Ekber - Tebük Sefer-i Hümayûnu". *Sebîlürreşâd* 13/317 (1914), 34-36.
- Mertoğlu, Suat. "Sırât-ı Müstakim ve Sebîlü'r-Reşad Sermuharriri Akif". *Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyum Bildirileri 12-13 Mart 2011*. 79-91. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Öztürk, Mahmut. "Sebîlürreşad Mecmuası'nın Çanakkale Savaşları Münasebetiyle İzlediği Yayım Politikası: Tefsir Yazıları". *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu*. 1/379-412. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018.
- Soydar, Emine. *Sırât-ı Müstakîm Mecmuası'ndaki (1908-1912) Siyer Bilgilerinin Tespiti*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Şerefeddin. "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi". *Sırâtımüstakîm* 3/56 (1909), 55-57.
- Şerefeddin. "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi". *Sırâtımüstakîm* 3/57 (1909), 69-71.
- Şerefeddin. "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi". *Sırâtımüstakîm* 3/59 (1909), 104-106.
- Şerefeddin. "Zeyd ve Zeyneb Mes'elesi". *Sırâtımüstakîm* 3/60 (1909), 118-119.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Devr-i Peygamberî Târîhçesi". *Sırâtımüstakîm* 7/160 (1911), 51-54.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Devr-i Peygamberî Târîhçesi". *Sırâtımüstakîm* 7/161 (1911), 68-69.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Devr-i Peygamberî Târîhçesi". *Sırâtımüstakîm* 7/163 (1911), 103-104.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Hayber'in Fethi". *Sebîlürreşâd* 13/319 (1914), 52-53.
- Tâhirü'l-Mevlevî. *Hazret-ı Peygamber ve Zamani*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1339.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Hendek Muhârebesi". *Sebîlürreşâd* 12/309 (1914), 392-394.
- Tâhirü'l-Mevlevî. "Hudeybiye Musalahası". *Sebîlürreşâd* 12/312 (1914), 440-442.
- Tokpınar, Mirza. "Savaşların Etkisi Bağlamında Çanakkale Savaşları Yıllarında Hadis Çalışmaları - Sırât-ı Müstakîm ve Sebîlürreşâd Dergileri Özelinde-". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 10/2 (2012), 83-101.
- Yavuz, Cevdet. "Ebül'ulâ Mardin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/363-364. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Sırâtımüstakîm* 4/79 (1910), 20.
- Sırâtımüstakîm* 7/182 (1912), 403.